

ФОРМУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Юрчишена Л. В., кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів і банківської справи, Донецький національний університет імені Василя Стуса
e-mail: l.yurchishena@donnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5904-0758

***Анотація.** Метою статті є розмежування змістовного контексту між поняттями «економічний розвиток» і «економічне зростання», формування парадигми трансформаційної моделі економічного розвитку України, визначення її ключових компонентів та характерних рис. Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, метод абстрагування, системний метод та метод візуалізації. У статті визначено змістовний контекст понять «економічне зростання» та «економічний розвиток» з позиції кількісних і якісних змін, періоду часу, зростання ВВП та інклюзивності. Досліджено погляди науковців, стратегічні документи міжнародного та національного рівнів щодо таких понять як «циркулярна економіка», «економіка знань», «зелена економіка», «цифрова економіка», Цілі сталого розвитку. Імплементация цих цілей в економіку України стала основою для обґрунтування авторського бачення трансформаційної моделі економічного розвитку України. Фокус моделі здійснено на Стратегії сталого розвитку України до 2030 р., досягненні стратегічних імперативів (інтеграції в ЄС, доступу до ринків ЄС і G7, національній безпеці); модель включає ключові компоненти (людський капітал, Green Deal, цифровізація, інновації та дослідження), містить такі характерні риси, як: адаптивність, мінливість, динамічність, гнучкість, інклюзивність, рівні можливості, інтеграція в ЄС, інноваційність.*

***Ключові слова:** модель, економічний розвиток, економічне зростання, трансформаційна модель, людський капітал.*

FORMATION OF A TRANSFORMATIONAL MODEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN UKRAINE

Liudmyla Yurchyshena, PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Finance and Banking, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: l.yurchishena@donnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5904-0758

***Abstract.** Ukraine's economy needs systemic transformation due to its destruction during the period of military aggression and full-scale invasion, which has led to the research. The aim of the article is to distinguish between the substantive contexts of the concepts of «economic development» and «economic growth», to form a paradigm of Ukraine's transformational model of economic development, and to identify its key components and characteristics. The results of the study were obtained using methods such as analysis, synthesis, systematization, comparison, generalization, abstraction, systematic approach, and visualization. The article examines scholars' approaches to the concepts of «economic growth» and «economic development», proposing their substantive contexts from the perspective of quantitative and qualitative changes, time periods, GDP growth, and inclusiveness. It is determined that these are complementary and interdependent processes with different durations, where economic growth is a prerequisite for economic development. The views of scientists and strategic documents at both international and national levels regarding concepts such as «circular economy», «knowledge economy», «green economy», «digital economy», and the Sustainable Development Goals were researched. Their implementation in Ukraine's economy has laid the foundation for the author's vision of Ukraine's transformational model of economic development. The model focuses on Ukraine's Sustainable Development Strategy until 2030, achieving strategic imperatives (EU integration, access to EU and G7 markets, national security). The model includes key components (human capital, Green Deal, digitalization, innovation and research) and has characteristics such as adaptability, variability, dynamism, flexibility, inclusiveness, equal opportunities, EU integration, and innovativeness.*

***Keywords:** model, economic development, economic growth, transformational model, human capital.*

JEL Classification: O10, O110

Постановка проблеми. Економіка України потребує системної трансформації, що викликано її руйнацією у період війни росії проти України, особливо під час повномасштабного російського вторгнення. Економічна модель, що існувала в Україні у довоєнний період – це «модель зростання без розвитку», проте відновлення України у післявоєнний період має забезпечуватися через стале зростання із урахуванням євроінтеграційних процесів. Нині в Україні є необхідність формування трансформаційної моделі економічного розвитку, яка включає інструменти циркулярної, зеленої, цифрової економіки та економіки знань. Цей підхід спрямований на створення більш стійкої та інноваційної економіки, здатної ефективно

використовувати наявні ресурси та адаптуватися до сучасних глобальних викликів. Наявні моделі економічного розвитку базуються на адаптації міжнародного досвіду, враховують світові вектори розвитку, проте потребують імплементації із врахуванням викликів воєнної, післявоєнної та нової економіки спрямованої на відновлення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові публікації пов’язані із проблематикою становлення моделі економічного розвитку України є досить багатограними. Так, науковці представляють у своїй працях: проблеми економічного розвитку та економічного зростання (М. І. Зверяков [1], І. М. Червяков [2], М. В. Войчук [3]), соціально-економічну модель розвитку (Є. В. Буряк, К. Ю. Редько, А. О. Чорновол, О. В. Орленко [4], С. О. Єрмак [5]), концепцію інклюзивного зростання (І. М. Бобух, С. М. Щегель [6]), циркулярну економіку (А. І. Швець [7], М. Руда, Т. Яремчук, М. Бортнікова [8], Є. А. Беспалий [9]), економіку знань (К. В. Ковтонюк [10]), цифрову економіку (А. В. Сірко [11], Г. І. Жекало [12]), повоєнну модель економіки України (Н. В. Швець, Г. З. Шевцова [13]) та інші дотичні аспекти, що представлені у національних документах стратегічного розвитку України.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наукова спільнота досить багатогранно досліджує економічний розвиток України, проводячи паралелі зі світовими тенденціями, проте переважно концентрується на конкретних моделях, економіках, стратегіях, що підтверджується значною кількістю наукових публікацій. Незважаючи на це, формування трансформаційної моделі економічного розвитку України залишається дискусійним питанням і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є розмежування змістовного контексту між поняттями «економічний розвиток» і «економічне зростання», формування парадигми трансформаційної моделі економічного розвитку України, визначення її ключових компонентів та характерних рис.

Основний матеріал. Передумовою формування нової моделі економічного розвитку України, на думку М. І. Зверякова [1] є: нові економічні та геополітичні реалії як наслідок війни, розвиток цифрових технологій, набуття статусу Україною кандидата у члени ЄС. Синергія науки, держави, влади, зовнішніх інститутів є ключовими суб’єктами нової економічної моделі економічного розвитку [1]. Необхідність переходу від економічного зростання до економічного розвитку зазначає в своїх дослідженнях І. М. Червяков [2], дотримуючись погляду, що економічне зростання є проявом економічного розвитку, а останній передбачає якісні зміни економіки, перехід на якісно вищий рівень життя всіх верств населення країни. М. В. Войчук досліджує поняття «розвиток» і «зростання» через теорію економічних циклів, доводячи що останнє є складовою розвитку і не є системним процесом, адже економічний цикл характеризується зростанням і спадами економічного розвитку, що оцінюється показником ВВП [3].

Основним індикатором, що характеризує економіку України як модель економічного зростання є динаміка ВВП (рис. 1), що протягом 2012–2023 рр. демонструє тенденцію до зростання з 1,409 трлн. грн. у 2012 р. до 6,538 трлн. грн. у 2023 р., загалом приріст за досліджуваний період становив 364,0%.

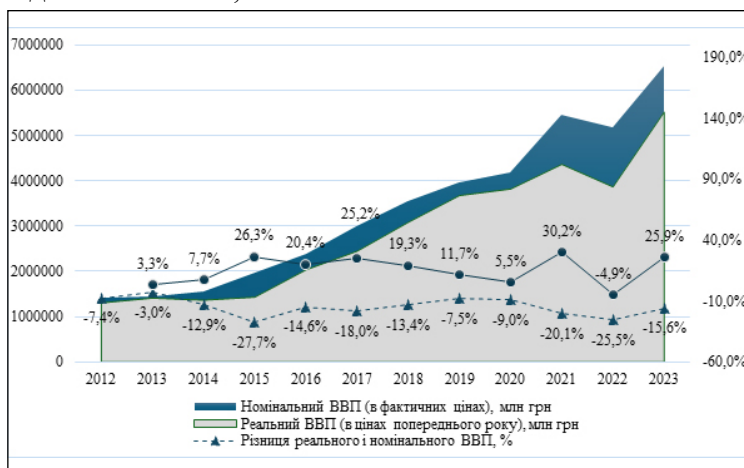

Рис. 1. Динаміка ВВП як індикатор моделі економічного зростання України

Джерело: побудовано авторкою за даними [14]

Нестійкість економіки демонструє показник різниці між реальним і номінальним ВВП, що суттєво коливається, особливо у період COVID-19 та повномасштабної війни в Україні (2015 р. – 27,7%, 2021 р. – 20,1%, 2022 р. – 25,5%). Стійкість економічного зростання за показником ВВП прослідковується у 2013–2015 рр. з 3,3% до 26,3% відносно попереднього року, у 2016–2020 рр. характерним є спад з 26,3% до 5,5%, у 2021 р. Україна продемонструвала піковий показник приросту 30,2% за рахунок технологічних інновацій, цифровізації всіх секторів економіки, виробництва вакцини від COVID-19 та активізації діяльності всіх секторів економіки. Однак повномасштабне російське вторгнення обумовило гальмування економічного зростання на 4,9% у 2022 р., проте вже у 2023 р. відбулася адаптація економіки до умов воєнного стану, що зумовило приріст ВВП на 25,9%.

Зазначені тенденції підтверджують необхідність переходу економіки України від моделі економічного зростання до економічного розвитку. Останній є ширшим поняттям, що визначає трансформаційну модель економічного розвитку України та враховує виклики зовнішнього і внутрішнього середовища, процес євроінтеграції та вступу України до ЄС.

У науковій доповіді [6] визначено, що «економічний розвиток – процес покращення економічного, політичного та соціального благополуччя населення, а економічне зростання проявляється через зростання ВВП, ВНД та інших макро показників, демонструє здатність системи збільшувати виробництво товарів, послуг порівняно з попереднім періодом». Наукова спільнота не визначає чітко розмежування між поняттями «економічне зростання» і «економічний розвиток», адже це взаємодоповнюючі та взаємозалежні процеси з різною тривалістю часу. Концептуально економічне зростання включає такі види:

- «зелена» економіка, що обумовлює збільшення благополуччя людей, дотримання принципу соціальної справедливості, зменшує екологічні ризики, тобто це низьковуглецева, ресурсоефективна та соціально-інклюзивна економіка [15];
- «синя» економіка концентрується на збереженні водних екосистем, їх раціональному використанні, тобто визначає економічну діяльність дотичну до морів та океанів [16];
- «золоте правило» визначає баланс людського капіталу, тобто розподіл часу на роботу, інвестиції та заощадження задля відтворення на тому ж, або вищому рівні життя майбутніх поколінь [6].

Відповідно до Стратегії «Europe 2020» [17] виокремлюють: 1) розумне зростання, що реалізується через розвиток економіки, освіти, досліджень та інновацій; 2) стале зростання через впровадження ресурсоефективної та зеленої економіки; 3) інклюзивне зростання через політику, що спрямована на створення нових робочих місць, залучення всіх верств населення, скорочення бідності.

Неоднозначність розуміння понять «економічний розвиток» і «економічне зростання» потребує їх дослідження як з погляду змістовного наповнення цих понять науковцями, так і з погляду розмежування їх спільних та відмінних ознак, трактування при характеристиці певних моделей, концепцій, парадигм економічного розвитку (рис. 2).

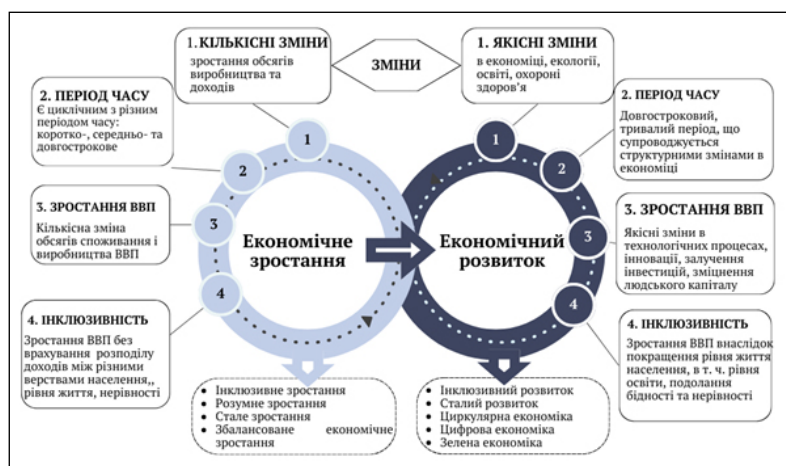

Рис. 2. Змістовний контекст понять «економічне зростання» та «економічний розвиток»

Джерело: узагальнено та складено авторкою

Економічне зростання є складовою економічного розвитку, проте між цими поняттями є певні відмінності, а саме:

- зміни є характерним явищем для двох понять, проте кількісні зміни, що відбуваються за рахунок зростання обсягів виробництва і доходів притаманні економічному зростанню, а якісні – економічному розвитку, що супроводжується трансформаційними перетвореннями в економіці, екології, освіті, охороні здоров'я та інших галузях;

- період часу: економічне зростання є циклічним з нестійким і різним періодом часу, циклічність може бути коротко-, середньо- та довгостроковою, остання може поступово обумовити економічний розвиток, тобто йдеться про довгостроковий, тривалий період часу, що супроводжується структурними змінами в економіці;

- зростання ВВП відбувається за економічного зростання за рахунок кількісних змін обсягів споживання і виробництва ВВП, за економічного розвитку – за рахунок якісних змін у технологічних процесах, впровадження інновацій, зростання людського капіталу;

- інклюзивність притаманна як для економічного зростання, так і для економічного розвитку. Однак в першому випадку зростання ВВП відбувається без врахування розподілу доходів між різними верствами населення, рівнем їх життя, нерівності у суспільстві та може забезпечуватися за рахунок незначної когорти населення. В другому – зростання ВВП відбувається внаслідок підвищення рівня життя населення, в т. ч. рівня освіти, подолання бідності та нерівності.

Економічний розвиток України залежить від забезпечення інклюзивного та сталого розвитку, а також розвитку циркулярної, зеленої та цифрової економік. У науковій літературі досить часто до зазначених економік, стратегічних пріоритетів вживається термін «нова модель економічного розвитку», проте цей термін є досить дискусійним, оскільки застаріває із появою нових глобальних процесів, що імплементуються в економіку України. І, на нашу думку, передбачає формування трансформаційної моделі економічного розвитку України, яка здатна адаптуватися до зміни векторів розвитку, що підтверджується дослідженнями з цього питання.

Світова комісія з навколишнього середовища та розвитку розглядає поняття «сталий розвиток» (1983 р.) як розвиток, що задовольняє потреби сьогодення і не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, тобто включає економічну, соціальну та екологічну складові. У цьому контексті запропоновано концепцію «сталого соціально-економічного розвитку» (1987 р.), тобто процес змін у використанні ресурсів, інвестуванні, технологічному розвитку, що підвищує цінність поточного і майбутнього потенціалів з метою задоволення людських потреб та намірів [18]. Відповідно визначено Цілі сталого розвитку (ЦСР) до 2030 р., що ухвалені у 2015 р. Організацією Об'єднаних Націй, вони включають 17 цілей у межах яких визначено 169 завдань [19], що передбачають збалансування соціальної, економічної та екологічної стійкості, спрямовані на подолання глобальних викликів, які впливають на рівень життя, зміну клімату, навколишнє середовище, мир і справедливість. Досягнення ЦСР для окремої країни є унікальним та залежить від рівня її розвитку, пріоритетності та значимості окреслених проблем. В Україні ці Цілі закладено в основу рамкового документу Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. [20].

Імплементация ЦСР в Україні була розпочата у 2019 р. [21], їх адаптація з урахуванням розвитку України представлена у Національній доповіді [22] та є орієнтиром для розроблення програм розвитку, прогнозів, формування державної політики. Визначено 86 завдань для планування національного розвитку та індикатори для їх моніторингу. Досліджуючи економічний та соціальний компонент ЦСР для України, Є. В. Буряк, К. Ю. Редько, А. О. Чорновол, О. В. Орленко визначають «соціально-орієнтований економічний розвиток України, що відображає гармонійне поєднання економічного розвитку, соціального зростання, науково-технічного прогресу, відтворення природних ресурсів і стійкість екосистеми. Визначають можливість розробки нової еко-соціальної економіки для покращення якості життя та є фундаментом євроінтеграційного процесу України. Соціалізація передбачає поєднання особистісних та суспільних інтересів, тобто різновид економічної трансформації» [4]. Глобальні ЦСР імплементовані в економічну модель України є невід'ємною складовою інклюзивного розвитку.

Інноваційну модель соціально-економічного розвитку країни С. О. Єрмак [5] досліджує через призму концепції інклюзивного зростання, що реалізується через створення рівних можливостей для всебічного розвитку людей, підвищення їх добробуту, що можливо за рахунок гармонійного поєднання соціальної, економічної, екологічної та інноваційної складових. ОЕСД визначає інклюзивне зростання як економічне зростання, яке справедливо

розподіляється в суспільстві та створює можливості для всіх [23]. Інклюзивність як концепція глобального розвитку, фокусує увагу на унікальності й цінності людини як суб'єкта економіки, здатного розвиватися, як професійно, так і через підвищення кваліфікації, реалізуючи право на повну зайнятість, соціальну безпеку, сталий економічний та екологічний розвиток. Концепція інклюзивності обумовлена глобальними викликами, макроекономічними дисбалансами, економічною нерівністю та соціальними проблемами. В основі моделі економічного зростання закладено людину, рівень і якість життя якої є одним із критеріїв ефективності, що обумовлює структурні зміни в економіці [24].

І. М. Бобух, С. М. Щегель [6] визначають, що концепція інклюзивного зростання є стратегічним орієнтиром, що реалізується через підвищення рівня зайнятості, створення нових робочих місць та підвищення рівня життя населення, отже пріоритетним є розвиток людських ресурсів в умовах сталого розвитку.

В якості нової моделі розвитку економіки А. І. Швець [7] досліджує циркулярну економіку в основі якої закладено Green Deal або Європейський зелений курс [25], інтегрований у всі сектори економіки. Єврокомісія визначає Європейську зелену угоду як нову стратегію зростання через трансформацію наявної економічної моделі, що передбачає зміну способів життя, роботи, виробництва і споживання для скорочення викидів, відновлення природного середовища та захисту дикої природи, покращення якості життя громадян через трансформацію всіх секторів економіки.

В Україні розроблено Концепцію «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року [26], що передбачає впровадження енергоефективності, ВДЕ, електротранспорт, діджиталізацію та технологічні зміни, циркулярну економіку та підтримку НДР та інновацій щодо енергоефективності [30]. Циркулярна економіка як стратегія визначена у 2019 р., вона є економікою замкнутого циклу, визначає перехід від лінійної моделі до моделі регенеративного зростання [27]. Визначається як ресурсоефективна економіка та передбачає нові альтернативні економічні підходи до відновлення, раціонального споживання наявних ресурсів, мінімізації їх негативного впливу на навколишнє середовище. Нова економічна модель, на думку А. І. Швець [7], реалізується через впровадження політики «зеленого розвитку» на державному рівні, розробку законодавчого та нормативно-правового підґрунтя циркулярної економіки, зміни кон'юнктури ринку, глобальних трендів, через модернізацію бізнес-моделей, підготовку кадрів, здатних впроваджувати ці зміни, розробку відповідних програм фінансування проєктів з вторинної переробки.

Циркулярну економіку як нову модель економічного розвитку України досліджують М. Руда, Т. Яремчук, М. Бортнікова [8]. Визначають таку економіку як економіку замкнутого циклу – концепцію управління ресурсами [28], що передбачає запровадження нових бізнес-процесів спрямованих на максимальну переробку, зокрема вторинної сировини з незначними відходами, та перехід на відновлювальні джерела енергії. Циркулярна економіка передбачає створення доданої вартості внаслідок впровадження нових послуг, технологічних та інтелектуальних рішень, інновацій щодо ресурсозбереження [7], вона базується на принципах сталого розвитку і передбачає впровадження екологічних інновацій [29], а саме перехід від кількісного зростання на якісно новий рівень розвитку економіки.

Є. А. Беспалий інноваційний розвиток країни досліджує через призму циркулярної економіки, що є компонентом сталого розвитку та зеленої економіки. Розвиток моделі циркулярної економіки супроводжується цифровими трансформаціями, інноваціями у цій сфері, проте ця модель потребує зміни свідомості населення та застосування принципу безвідходного виробництва та споживання, скорочення викидів [30].

К. В. Ковтонюк [10] передумовою формування нової моделі економічного розвитку бачить перехід від індустріальної економіки до «економіки знань», за цих обставин динамічний розвиток інноваційної, освітньої та інформативно-комунікативної складових є фактором інноваційного розвитку країни.

На законодавчому рівні розвиток цифрової економіки в Україні визначається Концепцією [31], що передбачає створення ринкових стимулів, мотивів для цифровізації економіки, соціальної та суспільної сфер із врахуванням викликів, що обумовлені рівнем цифрової грамотності громадян, наявної цифрової інфраструктури та пошуку шляхів щодо її трансформації. Цифрова економіка – це діяльність із використанням цифрових (електронних, віртуальних) засобів виробництва [39]. Цифрова трансформація є характерною рисою економічного розвитку, адже сприяє економічному зростанню, технологічному прогресу, інвестиційній привабливості, комфорту громадян та бізнесу щодо швидкого і віддаленого режиму отримання цифрових послуг. Термін «цифрова економіка» вчені та практики

отождожують із термінами «Інтернет-економіка», «криптоекономіка», «веб-економіка», «нова економіка».

Результатом інноваційно-орієнтованого розвитку ринкової економіки, на думку А. В. Сірко [11], є цифрова економіка. Цифровізація національної економіки та бізнесу є передумовою зростання ефективності бізнесу, що супроводжується незворотними процесами автоматизації, скорочення персоналу за рахунок застосування робототехніки, сучасного програмного забезпечення, штучного інтелекту та підвищення конкурентоспроможності бізнесу. Попри позитивний вплив, А. В. Сірко песимістично визначав перспективи розвитку цифрової трансформації, обґрунтовуючи ряд проблем. Г. І. Жекало [12] визначає «цифрову економіку як економіку, орієнтовану на споживача, через можливість держави надавати різні послуги». Г. І. Жекало теж вбачав ряд перешкод до розвитку цифрової економіки, що пов'язані із недостатнім рівнем розвитку інфраструктури, застарілою технікою, низькою цифровою грамотністю, нерівністю населення, як відносно доступу до інтернет мережі, так і за рівнем знань та фінансовою спроможністю придбати техніку, сучасні гаджети тощо. Ця проблема прослідковувалася на всіх рівнях: держава – бізнес – громадяни. Попри наявні проблеми, поштовхом до цифрової трансформації України є COVID-19, в період якого в Україні створено Міністерство цифрової трансформації. Повномасштабна війна в Україні стала каталізатором цифрової трансформації економіки країни, цифрові технології інтегрувалися у всі сфери економіки, фінансової системи та бізнесу. Популяризація цифрових технологічних рішень, їх безбар'єрність, політика держави щодо переходу на цифрові послуги та підвищення цифрової грамотності всіх верств населення позитивно вплинули на стійкість та інклюзивність національної економіки [32].

В основу формування повоєнної моделі економіки України Н. В. Швець, Г. З. Шевцова [13] закладають нову економічну модель, що ґрунтується на інноваційній основі, вагому роль в якій відводиться регіонам. Післявоєнну стратегію відновлення України О. Б. Булик [33] визначає як можливість досягти якісних структурних змін в економіці, її модернізацію, впровадження енергоефективних технологій, цифровізацію державних послуг та всіх секторів економіки, водночас пріоритетними напрямками є будівництво як нового житлового фонду, так і модернізація пошкодженого, відновлення інфраструктури регіонів, енергетична незалежність, зелена економіка, макрофінансова стабільність та інтеграція в ЄС.

Візія Плану відновлення України [34] – «сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій», цілями якої є: стійкість, відновлення та модернізація. План відновлення включає такі стратегічні імперативи: інтеграцію в ЄС і доступ до ринків ЄС і G7, національну безпеку (належне фінансування оборони, самодостатній ВПК, енергетична незалежність, екологічна безпека). Ключовими факторами, що забезпечують досягнення стратегічних імператив є сприятливе бізнес-середовище та макрофінансова стабільність. Рушії відновлення – трансформація пріоритетних секторів, міцний людський капітал, ефективна інфраструктура, що реалізуються через два вектори – Green Deal і цифровізація. Національною радою з відновлення визначено три періоди «Воєнна Економіка» (2022 р.), «Після-Воєнна Відбудова» (2023–2025 рр.), «Нова Економіка» (2026–2032 рр.) [34, с. 10], що підтверджує трансформаційну модель економіки України.

Одним із рушіїв відновлення є міцний людський капітал, що визначений НП «Розвиток системи освіти з фокусом на основні компетенції та інновації» і передбачає модернізацію освіти та науки на різних рівнях освіти. Серед яких чільне місце займає вища освіта, перед якою стоять виклики, можливості, обмеження, та в цілому трансформація як діяльності окремого ЗВО, так і модернізація всієї системи. Виклики вищій освіті обумовлені відтоком людського капіталу закордон (це стосується як викладачів, так і здобувачів), наявністю формалізму в навчанні, розгалуженою мережею ЗВО, що не відповідає фінансовим можливостям держави, повним або частковим руйнуванням інфраструктури, застарілою матеріально-технічною базою, невідповідністю вартості навчання фактичним витратам ЗВО на підготовку здобувачів вищої освіти, неналежною фінансовою автономією ЗВО та іншими проблемами [35]. Попри наявні проблеми, вища освіта України має потужний, прогресивний кадровий потенціал – активна когорта освітян, які впроваджують прогресивні зміни, здатні продукувати нові ідеї, інновації, створювати ціннісні пропозиції та сприяти інтернаціоналізації ЗВО через міжнародні гранти, проекти, наукові дослідження тощо.

Міцний людський капітал, що формується на всіх рівнях освіти та результати якого інтегруються у всі сектори економіки є інструментом формування трансформаційної моделі економічного розвитку України, що включає інтернаціоналізацію, інновації, зелену економіку, відновлення і побудову на новому рівні інфраструктури країни.

У науковій спільноті, як показують дослідження, поняття «нова модель економічного розвитку» з'являється досить часто, проте сутність та змістовне наповнення є досить відмінним у різних інтерпретаціях науковців. Поняття «нова модель» є характерним при впровадженні глобальних цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals, 2015), зміні європейських векторів економічного розвитку (Green Deal, 2019), концепцій (інклюзивного зростання), при циркулярній економіці, цифровій економіці тощо.

Нині в Україні формується трансформаційна модель економічного розвитку, що враховує тенденції євроінтеграції, цифровізації, екологічної трансформації Green Deal, інновації та розвитку людського капіталу. Ця модель є багатогранною, динамічною та гнучкою, що враховує світові вектори розвитку (рис. 3).

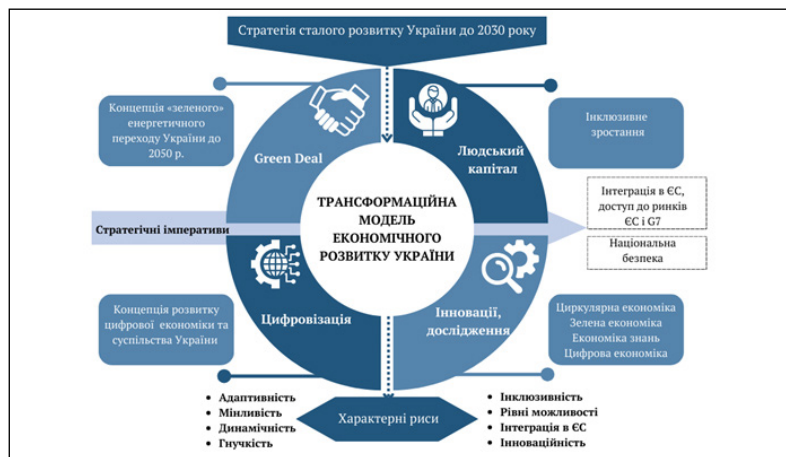

Рис. 3. Трансформаційна модель економічного розвитку України

Джерело: складено і запропоновано авторкою

Враховуючи міжнародні і національні вектори економічного розвитку, спостерігаємо певну наступність імплементації у трансформаційну модель економічного розвитку України концепцій, курсів, стратегічних цілей, економік визначених на міжнародному рівні як пріоритетні.

Трансформаційну модель економічного розвитку України формують чотири ключові компоненти, що постійно змінюються та інтегруються у всі сектори економіки, змінюючи не лише процеси, а й свідоме ставлення людей до змін та пріоритетів для забезпечення сталого економічного розвитку. До таких компонентів належать:

1. Людський капітал. Будь-які зміни в економіці неможливі без втручання людини, тому трансформаційна модель має бути спрямована на збереження, відтворення, інклюзивність та розвиток людського капіталу. Цього можна досягти шляхом підвищення рівня та якості життя населення, соціальної підтримки населення, забезпечення гендерної рівності та повної зайнятості, створення рівних можливостей для всебічного розвитку людини. Проте, на нашу думку, важливим аспектом є збереження інтелектуального рівня людського капіталу, що формується переважно на рівні вищої освіти і дає можливість приймати правильні рішення на всіх рівнях і етапах розвитку нашої держави. Тому, реалізація наукових досліджень, інновацій у технологічній, цифровій трансформації, інтегрованість у Green Deal та інші сучасні вектори розвитку України на шляху до відновлення неможливі без міцного людського капіталу.

2. Цифровізація є вектором, що імplementований у реалії сьогодення через «економіку знань» та «цифрову економіку», посилення ролі цифровізації усіх секторів економіки обумовлено COVID-19 та повномасштабною війною в Україні. Саме останні два чинники стали поштовхом до розробки Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. [31]. Процес цифровізації всіх секторів економіки та сфер життя відбувається для зміни процесу комунікації, надання послуг, бізнесу, охорони здоров'я, освіти, фінансів тощо, все це сприяє трансформації економіки, створенню робочих місць та покращенню якості життя.

3. Зелений курс Green Deal реалізується в Україні через Концепцію «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 р. [26], що закладено у План відновлення України

[34]. Цей курс передбачає розвиток низьковуглецевої енергетики та наявної енергетичної інфраструктури, формування потенціалу до зеленого експорту в ЄС.

4. Інновації, дослідження. Цей компонент інтегрується через наявний людський капітал та впровадження у трансформаційну модель змістовних елементів циркулярної, зеленої, цифрової економіки та економіки знань. Так, циркулярна економіка передбачає перехід від лінійної моделі «бери-зроби-використай-викидай» до моделі регенеративного зростання задля утримання ресурсів у їх використанні та безвідходного виробництва. Зелена економіка сприяє підвищенню добробуту людей, забезпечує соціальну справедливість та знижує екологічні ризики довкілля, запобігає його збіднінню [11]. На нашу думку, зазначені економіки не можуть існувати у чистому вигляді, адже сприяють досягненню лише окремих цілей сталого розвитку. Синергетичний ефект виникне за умови вдалого їх поєднання у трансформаційній моделі економічного розвитку.

Зазначені компоненти формують трансформаційну модель економічного розвитку України за рахунок інтегрованості та наступності, що сфокусовані на реалізації Стратегії сталого розвитку України до 2030 р., на Стратегічних імперативах моделі, таких як інтеграція в ЄС, доступ до ринків ЄС і G7, національна безпека відповідно до Плану відновлення України [35].

Характерними рисами трансформаційної моделі економічного розвитку України є:

- адаптивність – здатність економічної системи швидко реагувати на зміни міжнародного та національного середовища, пристосовуватися до них, враховувати їх при розробці національних програм розвитку, впровадженні нових технологічних рішень тощо; адаптивність важлива у контексті непередбачених обставин обумовлених війною в Україні, зміни векторів розвитку економічної політики для досягнення ЦСР;
- мінливість – здатність економіки відповідати на нові виклики та можливості через структурні зрушення та трансформацію економічних процесів;
- динамічність – здатність економіки швидко розвиватися, змінюватися і модернізуватися у процесі розвитку відповідно до сучасних викликів;
- гнучкість – здатність економічних суб'єктів швидко адаптуватися до змін, зокрема шляхом структурних перетворень, зміни напрямків діяльності, стратегій, ресурсів тощо;
- інклюзивність – залучення всіх верств населення для досягнення економічного розвитку, створення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їх статусу, рівня життя, гендерної приналежності;
- рівні можливості передбачають створення рівного доступу населення до наявних ресурсів, освіти, охорони здоров'я, зайнятості та інших економічних можливостей для їх особистісного розвитку;
- інтеграція в ЄС – процес гармонізації правових, економічних та інституційних структур до стандартів та норм Європейського Союзу;
- інноваційність – генерація нових ідей, розробок, досліджень для технологічної та цифрової трансформації, досягнення ЦСР та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Комплексно зазначені риси є дієвим механізмом для трансформаційної моделі економічного розвитку України, що дозволяє їй ефективно реагувати на виклики сьогодення та забезпечувати стійке економічне зростання.

Висновки. Трансформаційна модель економічного розвитку – це процес трансформації всієї економічної системи та інститутів, бізнес-процесів, суспільних цінностей, поведінки індивідумів для забезпечення їх сталості, прогресивності, відповідності світовим трендам, євроінтеграції та соціальній справедливості. Трансформаційна економіка оцінюється не лише традиційним економічним показником ВВП, а фокусується на добробуті всіх верств населення, екологічній стійкості та соціальній справедливості.

Подальші дослідження будуть спрямовані на інтеграцію драйверів розвитку вищої освіти й трансформаційної моделі економічного розвитку України.

Список літератури

1. Зверяков М. І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. Економіка України. 2022. №8. С. 3–19. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003>
2. Червяков І. М. Економічний розвиток, економічне зростання і фактори, які стримують економічне зростання України. Інвестиції: практика та досвід. 2015. №6. С. 99–102.

3. Войчук М. В. Етимологія поняття «економічна інклюзія» в контексті циклічного розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. № 3–4. С. 28–33. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.3-4.4>
4. Буряк Є. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. 2022. № 34. С. 135–143. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7221052>
5. Єрмак С. О. Дескриптивні характеристики інклюзивного зростання як інноваційного вектора соціально-економічного розвитку країни. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 8–1.4.
6. Бобух І. М., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 7. С. 55–70.
7. Швець А. І. Циркулярна економіка як нова модель розвитку економіки України в процесі євроінтеграції. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2022. № 1. С. 43–49. <https://doi.org/10.33271/ebdut/77.043>
8. Руда М., Яремчук Т., Бортнікова М. Циркулярна економіка в Україні: адаптація європейського досвіду. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 3(1). С. 212–222. <https://doi.org/10.23939/smeu2021.01.212>
9. Payer R. C., Quelhas O. L. G., Bergiante N. C. R. Framework to supporting monitoring the circular economy in the context of industry 5.0: a proposal considering circularity indicators, digital transformation, and sustainability. *Journal of Cleaner Production*. 2024. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.142850>
10. Ковтонюк К. В. Формування нової моделі економічного розвитку в Україні. *Вчені записки університету КРОК. Серія: Економіка*. 2014. № 37. С. 32–38.
11. Сірко А. В. Реалії цифрової економіки: нові можливості та виклики для суспільства і держави. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.15>
12. Жекало Г. І. Цифрова економіка України: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 26. Ч. 1. С. 56–60.
13. Швець Н. В., Шевцова Г. З. Формування повоєнної моделі економіки України: питання фінансування та управління. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 4 (274). С. 53–62.
14. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 12.06.2024).
15. Green Economy Report (UNEP). URL: <https://whygreeneconomy.org/information/unep-green-economy-report/> (дата звернення: 12.06.2024).
16. Blue Economy Concept Paper. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2978BEconcept.pdf> (дата звернення: 12.06.2024).
17. Europa 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLETE%20EN%20BARROSO%20%20%2007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).
18. Report of the World Commission on Environment and Development : note / by the Secretary-General. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/139811> (дата звернення: 12.06.2024).
19. Sustainable Development Goals. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (дата звернення: 12.06.2024).
20. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект-2017. URL: https://uu.edu.ua/upload/universitet/Strategiya_rozvitku/Strategiya_stalogo_rozvitku_Ukraini_2030.pdf (дата звернення: 12.06.2024).
21. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (дата звернення: 12.06.2024).
22. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 12.06.2024).
23. ОЕСД. Inclusive Growth. <http://www.oecd.org/inclusive-growth/about.htm> (дата звернення: 12.06.2024).
24. Бобух І. М., Кіндзерський Ю. В., Фащевська О. М., Снігова О. Ю., Щегель С. М., Тищук Т. А., Лопатенко Д. Структурні зміни як основа інклюзивного розвитку економіки України: монографія. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». 2020. 516 с.

25. Європейський Зелений Курс. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spirvobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 12.06.2024).
26. Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. URL: <https://kompek.rada.gov.ua/uploads/documents/30556.pdf> (дата звернення: 12.06.2024).
27. Circular economy. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy_en (дата звернення: 12.06.2024).
28. Нова політика ЄС з «циркулярної» економіки: можливості для України. Публікація ГО «Діксі Груп». 2020. 16 с.
29. Зварич І. Я. Імплементация Плану дій ЄС у сфері циркулярної економіки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 25. Ч. 1. С. 93–98.
30. Беспалий Є. А. Перспективи та переваги інноваційного розвитку економіки України та формування економіки замкнутого циклу. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки. 2024. № 2 (74). С. 7–12.
31. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
32. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiku-ukrayiny-v-umovakh-viyny-hruden-2023> (дата звернення: 10.06.2024).
33. Булик О. Стратегія відновлення економіки України після війни. Економіка та суспільство. 2023. № 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51>
34. План відновлення України. Національна рада з відновлення. 2022. URL: <http://surl.li/dunavd> (дата звернення: 10.06.2024).
35. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Освіта і наука». URL: <http://surl.li/kvunqe> (дата звернення: 10.06.2024).

References

1. Zveryakov, M. I. (2022) Formation of the model of economic development in new historical realities. *Ekonomika Ukrainy*, 8, 03–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003> [In Ukrainian].
2. Cherviakov, I. M. (2015). Economic development, economic growth and factors that support the economic growth of Ukraine. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (6), 99–102. [In Ukrainian].
3. Voichuk, M. V. (2021). Etymology of the concept of "economic inclusion" in the context of the cyclical development of the economy. *Innovatsiina ekonomika*, (3–4), 28–33. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.3-4.4> [In Ukrainian].
4. Buriak, Ye. V., Redko, K. Yu., Chornovol, A. O., & Orlenko, O. V. (2022). Socio-economic aspects of sustainable development of Ukraine in the conditions of war (European integration aspects). *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu i prava*. (34), 135–143. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7221052> [In Ukrainian].
5. Yermak, S. O. (2017). Descriptive characteristics of inclusive growth as an innovative vector of socio-economic development of the country. *Problemy ekonomiky*. (4), 8–1. [In Ukrainian].
6. Bobukh, I. M., Shchchel, S. M. (2018). Strategic guidelines for the economic growth of Ukraine: inclusiveness as a key priority. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, (7), 55–70. [In Ukrainian].
7. Shvets, A. I. (2022). Circular economy as a new model of economic development of Ukraine in the process of European integration. *Ekonomichniy visnyk Dniprovskoi politekhniki*. (1), 43–49. <https://doi.org/10.33271/ebdut/77.043> [In Ukrainian].
8. Ruda, M., Yaremchuk, T., & Bortnikova, M. (2021). Circular economy in Ukraine: adaptation of European experience. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*. (3(1)), 212–222. <https://doi.org/10.23939/smeu2021.01.212> [In Ukrainian].
9. Payer, R. C., Quelhas, O. L. G., & Bergiante, N. C. R. (2024). Framework to supporting monitoring the circular economy in the context of industry 5.0: a proposal considering circularity indicators, digital transformation, and sustainability. *Journal of Cleaner Production*. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.142850>.

10. Kovtoniuk, K. V. (2014). Formation of a new model of economic development in Ukraine. *Vcheni zapysky universytetu KROK*, (37), 32–38. [In Ukrainian].
11. Sirko, A. V. (2020). The realities of the digital economy: new opportunities and challenges for society and the state. *Efektivna ekonomika*, (11). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.15> [In Ukrainian].
12. Zhekalov, H. I. (2019). Digital economy of Ukraine: problems and development prospects. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu : seriia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 26 (1), 56–60. [In Ukrainian].
13. Shvets, N. V., Shevtsova, H. Z. (2022). The formation of the post-war model of the economy of Ukraine: issues of financing and management. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, 4 (274), 53–62. [In Ukrainian].
14. Valovyi vnutrishnii produkt (VVP) v Ukraini. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (accessed 12 June 2024). [In Ukrainian].
15. Green Economy Report (UNEP). Retrieved from <https://whygreeneconomy.org/information/unep-green-economy-report/> (accessed 12 June 2024).
16. Blue Economy Concept Paper. Retrieved from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2978BEconcept.pdf>. (accessed 12 June 2024).
17. Europa 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>. (accessed 10 June 2024).
18. Report of the World Commission on Environment and Development: note / by the Secretary-General.) Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/139811>. (accessed 12 June 2024).
19. Sustainable Development Goals. Retrieved from <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>. (accessed 12 June 2024).
20. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku. Proiekt-2017. Retrieved from https://uu.edu.ua/upload/universitet/Strategiya_rozvitku/Strategiya_stalogo_rozvitku_Ukraini_2030.pdf (accessed 12 June 2024). [In Ukrainian].
21. Tsili staloho rozvytku ta Ukraina. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cilistalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (accessed 12 June 2024). [In Ukrainian].
22. Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid. Retrieved from <chrome-extension://efaidnbmninnbpcajpccglclefindmkaj/https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> (accessed 12 June 2024). [In Ukrainian].
23. OECD. Inclusive Growth. Retrieved from <http://www.oecd.org/inclusive-growth/about.htm> (accessed 12 June 2024).
24. Bobukh, I. M., Kindzerskyi, Yu. V., Fashchevska, O. M., Snihova, O. Yu., Shehel, S. M., Tyshchuk, T. A., & Lopatenko, D. (2020). Structural changes as the basis of inclusive development of the economy of Ukraine: monohrafiia. DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy» [In Ukrainian].
25. Yevropeyskyi Zelenyi Kurs. Retrieved from <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (accessed 12 June 2024). [In Ukrainian].
26. Kontseptsiiia «zelenoho» enerhetychnoho perekhodu Ukrainy do 2050 roku. Retrieved from <https://kompek.rada.gov.ua/uploads/documents/30556.pdf> (accessed 12 June 2024). [In Ukrainian].
27. Circular economy. Retrieved from https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy_en (accessed 12 June 2024).
28. Nova polityka Yes z «tsyrkuliarnoi» ekonomiky: mozhlyvosti dlia Ukrainy. Publikatsiia HO «Diksi Hrup» (2020), 16 [In Ukrainian].
29. Zvarych, I. Ya. (2019). Implementation of the EU Action Plan in the field of circular economy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, (25 (1)), 93–98 [In Ukrainian].
30. Bespalyi, Ye. A. (2024). Prospects and advantages of the innovative development of the economy of Ukraine and the formation of a closed cycle economy. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky*. (2 (74)), 7–12. [In Ukrainian].
31. Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and approval of the plan of measures for its implementation. Order of the CMU of January 17, 2018, (67). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (accessed 10 June 2024). [In Ukrainian].

32. Tsyfrova transformatsiia ekonomiky Ukrainy v umovakh viiny. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viiny-hruden-2023> (accessed 10 June 2024). [In Ukrainian].
33. Bulyk, O. (2023). Strategy for recovery of Ukraine's economy after the war. *Ekonomika ta suspilstvo*, (48). Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51> [In Ukrainian].
34. Plan vidnovlennia Ukrainy. Natsionalna rada z vidnovlennia. 2022. Lypen. Retrieved from <http://surl.li/dunavd> (accessed 10 June 2024). [In Ukrainian].
35. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Osvita i nauka». Retrieved from <http://surl.li/kvunqe> (accessed 10 June 2024). [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.08.2024
Прийнята до публікації 15.08.2024